अयोध्यावासिभिः श्रौतशास्त्रविशारदैर्नित्याग्निहोत्रिभिर्वेदद्वयाचार्यैः शतवयस्कैः

श्रीविन्ध्येश्वरीप्रसादशुक्लैर्विरचितमभिनन्दनपत्रम्

श्रीरामाय नमः। श्रीमद्रङ्गनाथशर्मणा ऋग्वेदभाष्यं विरचितम्। एतत् दृष्ट्वा महान् सन्तोषो मे सञ्जातः। ऋग्वेदस्य सायणाचार्यादनन्तरं पुनरपि केनचित् भाष्यं कृतमिति विज्ञाय महान् हर्षः सञ्जातः। अयं भाष्यकर्ता दीर्घायुः प्राप्नोतु इति श्रीरामचन्द्रं प्रार्थये। श्रीरङ्गनाथशर्मणा कृतं श्रीमदृग्वेदभाष्यं भगवन्तं श्रीरामं मे दर्शयति।

– श्रीविन्ध्येश्वरीप्रसादशुक्लः

श्रीकुबेरनाथात्मजः

Gmail

Rangan Ramakrishnan <valmiki1977@gmail.com>

Vedic commentary

3 messages

Rangan Ramakrishnan <valmiki1977@gmail.com> Sat, Jan 9, 2021 at 2:30 PM

To: bengaluru@rkmm.org

Namaskara Swamiji

With this, I submit my commentary of Rig Veda to you. It is going to get published on January 27th. We need your blessing words for this. I approach you for a vital reason. I wish Vivekananda-sambandha for this text because the spiritual interpretation of the Veda is Swamiji's last wish. This is a commentary based on spirituality found in the Rig Veda.

A humble request: I request you to mention in your blessing words, two last wishes of Swami Vivekananda: 1. Swamiji's wish of discovering the spiritual import of Vedic Mantras. 2. Swamiji's wish of opening a Vedic college. With this I have attached the words about Swamiji's last two wishes.

Later I shall come and have your Darshan in person. I beg pardon for not doing that now.

Sincerely

Rangan

……..

Swami Vivekananda then remarked, 'Whatever may be the commentator's interpretation of the word Sushumna, the seed or the basis of what the Tantras, in the later ages, speak of as the Sushumna nerve-channel in the body, is contained here, in this Vedic Mantra. You, my disciples, should try to discover the true import of these Mantras and make original reflections and commentaries of the Shastras.' Mahidhara had interpreted the word as another name of Chandra, the Moon God, but Swamiji had felt that the word actually refers to the canal through which the Kundalini moves.

4 pm: Drank a cup of warm milk and went for evening walk with Swami Premananda. Swamiji and Swami Premananda walked almost 2 miles. Vivekananda had a lengthy conversation with Premananda that evening. They visited the Belur Bazar where he mentioned to him about opening of a Vedic College in the monastery. When asked by his gurubhai what good study of Vedas would do he replied "It will kill superstitions."

Following is the account of his cremation on 5th Jul 1902 at Belur Math by Chandrasekhar Chattopadhyaya (translated from Bengali by Swami Chetatmananda).

http://all-about-sanskrit.blogspot.com/2018/07/the-last-moments-of-swami-vivekananda.html

---

Bengaluru Ramakrishna Math <bengaluru@rkmm.org> Mon, Jan 11, 2021 at 12:12 PM
To: Rangan Ramakrishnan <valmiki1977@gmail.com>

Dear Dr.Rangan

Namaskar.

I received your letter along with the copy of the books. I really appreciate your wonderful work on Rigveda Samhita.

You are requesting for blessing words. It's too short a time to go through the work & write a few words regarding it. At present my health will not permit me to do so.

I hope you understand and excuse me!

With Best Wishes

Yours in the Lord

Swami Harshananda

To

Dr. Rangan Ramakrishnan

Bengaluru

Rangan Ramakrishnan <valmiki1977@gmail.com> Mon, Jan 11, 2021 at 11:48 PM
To: Bengaluru Ramakrishna Math <bengaluru@rkmm.org>

Namaskara Swamiji
Hope that I am not disturbing you. Is it possible for you to give your blessing words taking your own time? Though the book release is on 27th, this book will be launched in internet too. There I can add your blessing words at any time. Please reply.
sincerely
Rangan

After this mail exchange, on Jan 12th, the auspicious birth day of his Parama Guru Swami Vivekananda, Shri Harshananda Swamiji, the president of Ramakrishna Mutt, Bengaluru departed to the lotus feet of the Lord, at the age of 90. He is the disciple of Swami Virajananda who is the direct disciple of Swami Vivekananda.

KARNATAKA SAMSKRIT UNIVERSITY
Sri Chamarajendra Samskrit College Campus
Pampa Mahakavi Road, Chamarajapete, Bengaluru-560018.

कर्नाटक–संस्कृत–विश्वविद्यालयः
श्री चामराजेन्द्र संस्कृत महाविद्यालयस्य परिसरः
पम्पमहाकविमार्गः, चामराजपेटे, बेङ्गलूरु – ५६००१८.

Telefax: 080-26701303 | Website: www.ksu.ac.in | Email: karnatakasanskrituniversity@gmail.com

प्रो. का.इ. देवनाथन्
कुलपतिः

दूरवाणी: 79890 76807
इ–मेल्: vc.ksu2014@gmail.com

07.12.2020

प्रस्तावना

विदितमेव सर्वेषां यत् धर्मसूत्रेषु ऋग्वेदः एकविंशतिशाखः इति परिगणितः । तत्र शाकलबाष्कलाश्वलायनशाङ्खायनशाखाः प्रसिध्दाः भवन्ति । मान्डूक्यशाखापि एतदन्तर्गता । ऋग्वेदे त्रिष्टुप्छन्दसि 3920 ऋचः, गायत्रीछन्दसि 2450 ऋचः, अनुष्टप्–छन्दसि 8250 ऋचः भवन्ति । इदानीं शाकलशाखाया एव अध्ययनं प्रचलति इत्यपि सर्वविदितमेव । "तेषां ऋक् यत्र अर्थवशेन पादव्यवस्था" इति जैमिनिसूत्रं ऋच्मन्त्राणां पादव्यवस्थायुक्तत्त्वं प्रतिपादयति । अत्र च ऋग्वेदे गायत्री, ऊष्णिक्, अनुष्टुप्, बृहती, पङ्क्ति, त्रिष्टुप्, जगती इत्यादीनि छन्दांसि प्रसिद्धानि । अतिजगत्यादयः छन्दोविशेषा अपि तत्र तत्र दृश्यन्ते ।

ऋग्वेदस्य सायणाचार्यभाष्यं प्रसिद्धं वर्तते । इदं च भाष्यं क्रिस्तोः परं चतुर्दश शताब्द्यां लिखितम् । परन्तु क्रिस्तोः पूर्वं यास्कनिरुक्ते बह्वीनां ऋचाम् अर्थवर्णनं दृश्यते । क्रिस्तोः परम् एकादशशताब्द्यां माधवभट्टैः ऋगर्थदीपिकाग्रन्थः, ततः प्राचीनैः स्कन्दस्वामिभिः सप्तमशताब्द्यां स्थितैः विरचितव्याख्यानं च प्रसिद्धे भवतः । एवं सत्यपि ऋग्वेदस्य विशदं व्याख्यानं सायणरचितमेव इति प्रसिद्धिर्भवति ।

ऋग्वेदे अग्निसूक्तेन आरम्भः भवति । इन्द्रादयः देवताः प्रसिद्धाः । तत्र त्रिषु लोकेषु 3339 देवताः आसन्निति एको मन्त्रः ब्रूते । स च मन्त्रः एवं "त्रीणि शता त्रिसहस्राणि अग्निं त्रिंशच्च देवाः न वाचा सपर्ययन्" (111–9–9) इतिभवति । तत्र भूलोकदेवताः अग्निपृथिवीत्वष्टावनस्पतिप्रभृतयः, अन्तरिक्षदेवताः वायुवरुणरुद्र–इन्द्रमरुत्सवितृयम–अपान्नपात्–बृहस्पतिप्रभृतयः, द्युलोकदेवताः सूर्यविश्वदेव–अश्विनीप्रभृतयः ऋग्वेदे कीर्तिताः भवन्ति । अस्मिन् वेदे एकैकस्याः देवतायाः अपि उपरि बहुस्तुतिः कृता वर्तते ।

अस्मिन् वेदे बहवः वृत्तान्ताः देवताविषये उक्ताः । अग्निविषये उदाहरणरूपेण बहूनि नामानि अग्नि–सहसस्पुत्र–धूमकेतु–रयीणां पति–गृहपति–रक्षोहप्रभृतिभिः नामभिः अग्नेः वर्णनं विधाय सः ज्वालाकेशः अग्नायीपतिः च भवतीति विवृत्य अग्नेः अनुग्रहेणैव दीर्घं आयुः, सत्पुत्राः च लभ्यन्ते इति निरूपितम् । "धूमस्ते केतुः अभवत्" (5–11–3) एवमेव "अग्निं भुवद् रयिपती रयीणां" (1–60–4) इत्यादीनि वाक्यानि अत्र प्रमाणानि भवन्ति । एवं सवितृदेवता दुस्स्वप्नान् नाशयति, सोमः वृत्रहन्ता भवति, रुद्रः मरुतां पिता रोगाणां निवर्तकः इत्यादिकं विवृतम् । वराहशब्दः वराहसदृशशक्तिमत्त्वेन रुद्रपरः इति व्याख्यातं सायणाचार्यैः । "मरुतां रुद्रः पिता पृश्निः माता" इति वेदः वदति । "रुद्रस्य सूनवः सुदससः, दधिरे पृश्निमातरः" (1–85–1,2) । एवं विष्णोः त्रिलोकविक्रमणं तत्र वर्णित्रं वर्तते ऋग्वेदे प्रथममण्डले । एवमन्यासां देवतानामपि वर्णनं तत्र तत्र दरीदृश्यते ।

ऋग्वेदस्य संहितायां यद्यपि इन्द्रादिदेवताः निरूपिताः तथापि तत्र तत्त्वार्थनिरूपणमपि दृश्यते । "इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः अथो दिव्यः स सुपर्णः गरुत्मान् एकं सद्विप्राः बहुधा वदन्ति"(1–164–46) इत्यादिवाक्यानि तत्त्वप्रतिपादकानि ऋग्वेदे लभ्यन्ते ।

एतादृशस्य ऋग्वेदस्य अर्थवर्णनं बहुकठिनं भवति । ऋग्वेदस्य पदानि प्रसिद्धलौकिकपदतुल्यानि प्रायः न भवन्ति । मन्त्राधिकरणे "सृण्येव जर्भरीतुर्फरी" इति मन्त्रः, तथा "अम्यक्सात इन्द्र" इत्यादिमन्त्रश्च विचारितौ । तत्र मन्त्राणां बहूनां अर्थवत्त्वं वक्तुं न शक्यते इति पूर्वपक्षं विधाय अर्थनिर्णयः कृतः । "सतः परम् अविज्ञानम्" इति सूत्रे मीमांसाव्याख्यातृभिः एतयोः ऋचोः विस्तरेण व्याख्यानं प्रदर्शितम् । तादृशः कठिनोऽयं ऋग्वेदः श्रीमता विदुषा रङ्गनाथवर्येण महत्या श्रद्धया श्रीरामचन्द्रचरणयुगलसमर्पितमनसा सायणभट्टभास्करादिप्राचीनभाष्यं नवीनं च कपालिदयानन्दादिविरचितं व्याख्याननिवहं च आलोड्य अत्यन्तसारल्येन ध्वनिदीपिकानामकं भावप्रकाशपरं व्याख्यानं व्यरचि । अस्मिन् व्याख्याने साक्षात् शब्दार्थनिरूपणं कृतमिति विशेषः । पाठकानां यथा कुत्रापि मूलार्थविषये स्वकीयभाषाविषये वा संशयः नोदीयात् तथा विशदतमा विवृतिः इयं वर्तते इति विशेषः । तत्र तत्र पदानाम् अर्थवर्णनकाले धातुप्रदर्शनं महते गुणाय कल्पते । एकस्य पद्यस्य बह्वर्थनिरूपणं पाश्चात्यविद्वांसः दोषं मन्यन्ते । अस्मिन् व्याख्याने सारभूत एक एव अर्थः तत्र तत्र वर्णितः । अस्य ग्रन्थस्य सरलरीतिः माम् आवर्जयति

ऋचाम् अर्थवर्णने तत्त्वपरतया अर्थवर्णनमाश्रितं ग्रन्थकर्त्रा इति प्रमोदास्पदम् । इयं रीतिः यद्यपि सायाणाचार्यादिभिः आश्रितैव । तथापि भौतिकरीत्यैव व्याख्यानं कैश्चित् क्रियते । मीमांसाव्याख्यातारस्तु देवतापराणां ऋचामपि कर्मसमवेतार्थकतया व्याख्यानं विधाय चारितार्थ्यं मन्वते । उदाहरणरूपेण "देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे" इति मन्त्रः बहुधा विचारितः नवमाध्याये प्रथमपादे द्वादशे अधिकरणे । तत्र सवित्रादिपदानां लक्षणया अग्न्यादिपरत्वं वा इत्यादिकं चिन्तितम् । एतादृशक्लिष्टकल्पनाः तत्रैव अवगन्तव्याः । यदि समग्रस्य ऋग्वेदस्य तत्त्वार्थपरत्त्वम् उच्यते तदानीं क्लेशः अर्थवर्णने न भवति, पुरुषार्थपर्यवसायित्त्वं च भवेत् ।

श्रीमद्वेदान्तदेशिकविरचितः सङ्कल्पसूर्योदयः प्रसिद्धः ग्रन्थः । तत्र आत्मगुणाः नाटके पात्रतां प्राप्नुवन्ति । सङ्कल्पसूर्योदये आत्मा नायकः, तस्य सद्गुणाः दुर्गुणाश्च पात्राणि भवन्ति । भगवत्सङ्कल्परूपसूर्योदयः यदा भवति तदा मोक्षः भवतीति दशभिः अङ्कैः निरूपितम् । तद्वत् सम्पूर्णः ऋग्वेदः तत्त्वपरः, देवताविषये तत्र तत्र उपपादितानि लौकिक–आख्यानानि च आध्यात्मिकतत्त्वपराणीति निरूपयन्नयं प्रबन्धः अत्यन्तं श्लाघास्पदं भवति । अहम् अस्य ग्रन्थस्य प्रकाशं प्रसारं तद्वारा वेदानां यथावदर्थज्ञानं च भगवतः श्रीवेङ्कटेशस्य सन्निधौ साञ्जलिबन्धं प्रार्थयामि

विदुषाम् अनुचरः
का. इ. देवनाथः

पुरोवाक्

स्वानुभूतेः आधारेण समग्रतया ऋग्वेदस्यानुशीलनं विधाय महर्षिः श्रीमदरविन्दः वेदवचनानां सारमेवं विवृणोति - एतदेव चरमं सत्यं वेदः प्रतिपादयति यत् अस्ति तत्र एकेमेव परमं चरमं च सत्यं यदस्माकं बाह्यसत्तायाः सत्यादुच्चतरम् । तद्वदस्ति एकं ज्योतिः यद् दृश्यमानज्योतेः उच्चतरं स्वतःप्रकाशमयं च। एवमेव अस्ति कोपि उच्चतरलोकः यस्य प्राप्तिः मानवजीवनस्य चरमं लक्ष्यं भवेत्। तत्प्राप्तये सत्यनिष्ठः प्रयासः करणीयः। साधारणचेतनायां मानवजीवनमिदं भूरिशः सङ्ग्राममयम्। सङ्ग्रमोयं पुनः धर्माधर्मयोः, सत्यासत्ययोः, पुण्यापुण्ययोः, देवासुरयोः च । अस्मिन् जीवनसङ्ग्रामे अन्तर्युद्धे विजयप्राप्त्यत्यर्थं सदैव देवानाम् आवाहनम् आवश्यकम् । ये तावत् दैवीगुणाः ते स्वात्मनि सम्पोषणीय़ाः संवर्धनीयाः च। अन्ततः तदेकं यत् सत्यं तदेव जीवने प्रतिष्ठापनीयम्। जीवनस्य प्रत्येकविभावं तदेकेन सत्येन प्रकाशनीयम्। अयमेव सारः वैदिकयोगस्य। वेदे आहूताः देवाः अध्यात्मदृष्ट्या अस्माकं अन्तश्चेतनायां स्वस्वकार्याणि कुर्वन्तः सन्ति येन वयं जीवने अग्रे सरामः।

वेदमन्त्राणाम् अर्थव्याख्यानव्यापारे प्रायः केवलं बाह्यम् अर्थं स्वीक्रियते चेत् वेदस्य रहस्यार्थबोधनं दुष्करम्। अस्मिन् सन्दर्भे श्रीमद्भिः रङ्गनाथमहोदयैः विरचिता ध्वनिदीपिका इति वेदव्याख्या नितान्तम् उपयोगिनी । अत्र प्रायशः श्रीमदरविन्दपादानां व्याख्यानशैलीमवलम्ब्य, शास्त्रपरंपरामाश्रित्य पुनश्च स्वीयप्रतिभाबलेन, ध्यानबलेन, श्रीरामचरणयोरविरतभक्तिबलेन च ऐदम्प्राथम्येन सम्पूर्णस्य ऋग्वेदस्य व्याख्यानं सरलसंस्कृतेन विरचितम् इति नितरां हर्षस्य विषयः। श्रुतिगौरवाय स्वानुभूतये च आध्यात्मिकदृष्ट्या बालव्याख्यनमिदं विरचितमिति स्वयं भाष्यकारेण रङ्गनाथवर्येण यदुक्तं स्वीयप्रस्तावनायां तदस्य भाष्यग्रन्थस्य वैशिष्ट्यं प्रतिपादयति । भाष्यमिदम् अवश्यं ऋग्वेदमन्त्राणाम् अवगमने महत्सहायभूतं भविष्यति इति निःसङ्कोचं वक्तुं शक्यते।

तस्मै वेदात्मने नमः

-सम्पदानन्दमिश्रः

श्री अरविन्दभारतीयसंस्कृतिसंस्थानस्य निर्देशकः, पुदुच्चेरी

मद्रपुरीसंस्कृतकलाशालायाः साहित्याध्यापकः श्रीमानुमापतिः, श्रुतिरामगुरुकुलाध्यापकः श्रीकामेश्वरघनपाठी, मद्रपुरीसंस्कृतकलाशालाया व्याकरणाध्यापकः श्रीबिल्वेश्वरः, वेदविज्ञानगुरुकुलस्य मीमांसाध्यापकः श्रीश्रुतिप्रियः, इत्येतेभ्यः महाविद्वद्भ्यः अस्य ग्रन्थस्य प्रकाशने साहाय्यकृद्भ्यः कृतज्ञतां समर्पयामः।

पुरोवाक्

करामलकवद्येन भावार्थो दर्शितः श्रुतेः। श्रुत्यैव राघवप्रेम्णा तं श्रीरङ्गार्यमाश्रये॥

यद्वंश्यैर्द्राविडो वेदो व्याख्यातः कृष्णसूरिभिः।

व्याख्यायते श्रुतिः साक्षात्तद्वंश्यै रङ्गसूरिभिः॥

अधुना महात्मनां श्रीश्रीश्रीकृष्णप्रेमिस्वामिनां श्रीकुमारैः सुव्यासयोगविश्वविद्यालये प्राप्तयोगविद्यावारिधिपदैः रामवात्सल्यनिष्ठारूपिण्या साक्षाच्छबरीसमतपस्विन्या सिद्धया लक्ष्मीमात्रा वेदान्तपरया समन्वयाचार्य इति दत्तबिरुदाङ्कितैः योगश्रीरघुरामवर्यैः योगाराम इति दत्तबिरुदाङ्कितैः गोपपुरीमठाधीशैः रामकथामृतवर्षी इति दत्तबिरुदाङ्कितैः शृङ्गगिरिवासिभिः सामवेदप्रवीणैः श्रीराममूर्तिश्रौतिभी रामायणप्रवचनविराट् इति दत्तबिरुदाङ्कितैः श्रीरामानुभवमग्नैः श्रीरामसेवाधुरन्धरैः श्रीरामायणस्य पाठभेदान् संयग्विचार्य वाल्मीकिहृदयमिदमित्थमिति निर्णीतवद्भिः रामपादाब्जयोरनन्यशरणैः महापुरुषैरस्मदाचार्यैः श्रीरामकुटुम्बनिर्वाहकैः श्रीरङ्गनाथसुधीभिरस्मदुज्जीवनाय समग्रस्य ऋग्वेदस्य आध्यात्मिकं विस्तृतविविरणं कृतमित्यस्मद्भाग्यमेव।

ऋग्वेदः श्रौतकर्मानुष्ठानोपयोगी ग्रन्थ इति प्रसिद्धः। इमं दर्शयितुं बह्व्यो व्याख्याः सन्ति। अयमत्र न निराक्रियते। किन्तु इदं विवरणं योगाधारेण प्रणीतम्। कथमस्मदध्यात्मसाधने मन्त्रा मन्त्रविषयाश्चोपयोक्तव्या इति दर्शितम्। यद्यपि इतः पूर्वमेवं श्रीमध्वाचार्यैः तदनुसारिजयतीर्थादिभिः श्रीमदरविन्दपादैः तदनुसारिकपाल्यादिभिः रचितं तथापि इदानीमेव संस्कृतभाषायां प्रथमतया समग्रस्य ऋग्वेदस्य विवरणमेतादृशमाविर्भवति।

पूर्णोऽयं ग्रन्थः योगविषयः। उषसि कैवल्यप्राग्भारं यमे प्रत्याहारं रुद्रे संवेगं वरुणे ऋतम्भरसमाधिं हिरण्यगर्भे महत्तत्त्वमग्नौ सर्वभूतहितक्रतुं दर्शयतीति कारणेन योगिनामयं ग्रन्थः परमोपयोगी भवेत्। मोदप्रमोदादिशब्दानां वितर्कविचारादिसमाधिरूपेणार्थकल्पनं विलक्षणं सूक्ष्ममपि। सनातनधर्मस्थसर्वदर्शनाधारभूतं श्रुतिदर्शनमिति न केवलमत्युक्तिः किन्तु सत्योक्तिरेवेत्यस्य ग्रन्थस्य पारायणेन ज्ञायते। एतादृशं ग्रन्थं श्रद्धया गृह्णन्तो वयं सफला भवेम। सर्वेषु च वेदविद्यालयेषु अयं ग्रन्थः श्रुतिभावार्थज्ञानाय पाठ्यविषयो भवतु इति प्रार्थये। नमो महद्भ्यो गुरुभ्यः।

इति श्रीरङ्गनाथाचार्य- अन्तेवसायी

त्रिविक्रमः